

Székely Aladár: Önarckép

szakmai közreműködésével készült, a Műszaki Könyvkiadó és a WebDesign Kft. közös kiadásában megjelent kiadvány a fentiekén túl további csemegékkel is szolgál, hiszen az előszóban szereplő www.webdesign.hu/mfsz honlapra kattintva naprakész információk találhatóak a hazai és nemzetközi fotografiai eseményekről, pályázati lehetőségekről, oktatási és képzési programokról, a világban fellelhető legfontosabb, legérdekesebb webhelyekről. A szerzők mellett *Eifert János* képszerkesztő és *Pothorány Gyula* felelős szerkesztő nevét emlíjtük meg, akik szakértelmükkel a művet nemcsak hasznos olvasmánnyá, de a fotográfia világába történő érdekes és kalandos utazássá is avatták. (A kiadvány a kiadóban vásárolható meg 2950 Ft áfás áron.)

Árkos Iván
(BME OMIKK)

Könyvtári webgazdák – sikerek, csalódások, elvárások

Az internet jelentőségének növekedésével a könyvtárak is hozzáfogtak saját weblapjaik kialakításához. Ezt legtöbb esetben egyéni érdeklődésűktől hajtott, de megfelelő végzettséggel nem rendelkező könyvtárosok vállalták fel. A klasszikus könyvtári weboldal kezdetben mindössze a könyvtár által szolgáltatni kívánt információkat összegző oldal, vagyis egy ugrópontgyűjtemény. A weboldalfejlesztés elterjedésével az eddig megnevezetlen tevékenységi kört a szakirodalom „webgazda”, illetve „webfejlesztő” névvel kezdte illetni. A webgazdáknak tulajdonított feladatok rendkívül széles skálán mozognak, a tartalmi ajánlások készítésétől a szerkesztési-tervezési feladatokon és programozáson keresztül az elkészített weboldalak karbantartásáig, beleértve a weblapot felkereső felhasználókkal folytatott párbeszédet, valamint a felhasználóknak tartott tanfolyamokat is.

A webgazdák jelenlegi helyzetének és szerepének felmérését célozta az Egyesült Államokban 1998-ban a Kutatóintézeti Könyvtárak Egyesülete (*Association of Research Libraries = ARL*) tagkönyvtárai között végzett felmérés. A kérdőíveket az intézetek *webgazdáinak* kellett kitölteniük, vagyis azoknak, akik az egyes intézetek weblapjait illetően nem pontosan körülhatárolt, ugyanakkor korlátlan felelősséggel bírnak. A kérdőíveket 82 intézeti könyvtárból küldték vissza.

Kik a webgazdák?

Képzettség

A kérdőívet kitöltők döntő többsége (78%) könyvtáros végzettségű (MLIS), ezek 83 százaléka 1993-ban vagy ezt megelőzően szerezte végzettségét. További tíz százalékuk számítástechnika, információtechnológia vagy telekommunikáció szakos egyetemi hallgató vagy végzett szakember. Ezzel együtt a válaszadók több mint 80 százaléka vett részt számítástechnikai vagy HTML szerkesztői tanfolyamon, vagy képezte magát autodidakta módon.

A könyvtárosképzés a webgazdák szemszögéből

A képzés során megszerezhető felkészültségét a könyvtáros végzettségű webgazdák több mint kétharmada érezte elégtelennek. Ők nagyjából 1993 előtt végeztek, amikor az internet még gyakorlatilag nem létezett, illetve túlságosan újnak számított. Sajnálatos azonban, hogy az 1993 után végzetek fele sem volt elégedett a képzés tartalmával. Akik azt állították magukról, hogy megfelelő oktatásban részesültek, azok ezt elsősorban a képzés során megszerezhető információszervezési és prezentációs ismereteikre alapozták.

A könyvtárosképzés fenti szempont szerinti megítélésében a szakirodalom erősen megoszlik. Egyes szerzők szerint a webgazda feladatainak ellátásához elegendő a tanulmányok során megszerzhető információszervezési képesség és gyakorlat, míg mások a tanterv alapvető részének tekintenék az információs rendszerek elemzéséhez és tervezéséhez szükséges ismereteket is. Tény azonban, hogy a gyakorlat messze elmarad a szakirodalomban megfogalmazott minimumtól, mert még 1996 végén is léteztek olyan könyvtárosiskolák, ahol a kurzus során az internetről egyszerűen „elfeledtek”. A könyvtárosképzés tehát a hagyományos könyvtárosi feladatok (katalogizálás, tárgyszavazás stb.), és az újonnan megjelenő információtechnológiák oktatási kényszere között vergődik.

Munkahelyi beosztás

Az esetek túlnyomó többségében (31% + 18%) a webgazdák hivatalos beosztása a könyvtári információs rendszerhez, illetve a tájékoztató szolgálathoz kötődik. A megkérdezettek mintegy harmadának beosztása tartalmazta a „web”, „WWW”, „digitális” és „elektronikus” megjelölések valamelyikét.

Hogyan lehet valaki webgazda?

A megkérdezettek harmadát felülről jelölték, egynegyedük pedig a könyvtáron belülről, önként jelentkezett a feladat elvégzésére. Az állást pályázat útján a válaszadók csak mintegy 18 százaléka töltötte be. Nagy valószínűséggel belátható, hogy a webgazda munkakörének pontosabb körvonalozódását követően növekedni fog a pályát tudatosan választó, pályázattal jelentkezők száma.

A webgazdák feladatai

A megkérdezettek több mint 80 százaléka főbb tevékenységeként a HTML-szerkesztést, grafikai munkákat, oldaltervezést, valamint az oldalakon megjelenő tartalom megírását és szerkesztését jelölte meg. A webgazda feladatai számos helyen több személy között oszlanak meg, akik között találhatunk menedzsereket, könyvtárosokat, bedolgozó egyetemistákat, sőt nem könyvtáros szakembereket is. Tartalmi és megjelenítési kérdésekben a webgazdák csaknem kétharmada támaszkodik a könyvtár vagy az intézet írott szabályaira. Jóllehet a webszerver karbantartásával kapcsolatos teendők is részét képezik a webgazda feladat-

körének, ezt csak a válaszadók 18 százaléka látja el. Ugyanakkor a megkérdezett webgazdák 60 százaléka egyéb, nem az internettel kapcsolatos feladatokat is ellát, webfejlesztői feladatait pedig csupán heti 15 vagy még ennél is kevesebb órában végzi. Jól tükrözi a könyvtárak hozzáállását, hogy csak a válaszadók egynegyedének munkaköri leírásában szerepel a webgazda feladatainak ellátása.

Webbizottságok

A kérdőívek kiértékelésekor a szakirodalommal egybehangzóan kiderült, hogy internet projektjeinek zökkenőmentes lebonyolításához a legtöbb könyvtár úgynevezett *webbizottság*okat alapított. A webbizottságok taglétszáma átlagosan 8 körül mozog, ugyanakkor a válaszadók csaknem egyötöde a könyvtár teljes személyzetét magába foglaló webbizottság létéről számolt be. A bizottságokkal való együttműködésről a webgazdák mintegy 90 százaléka nyilatkozott pozitívan. Meghatározzák a megvalósítandó projekteket, segítségükre vannak a tartalmi kérdésekben, megkönnyítik a könyvtáron belüli aktuális projekttel kapcsolatos egyetértés létrejöttét, illetve elsődleges visszacsatolásként működnek. A felsorolt előnyök mellett beszámoltak a bizottság természetéből eredő hátrányokról is. Különösen nagyobb létszámú bizottságokban nehéz és lassú a konszenzus kialakítása. A megkérdezettek 10 százalékanál állítása szerint a bizottságokban nemegyszer olyan tagok is vannak, akik nem értenek a weboldalak kialakításához, az internetet is csak felületesen ismerik, vagy híján vannak az elkötelezettségnek, s így inkább visszahúzó erőt képviselnek. Érdekes, hogy csak a vizsgált minta 40 százalékanál képviseltette magát a bizottságokban a könyvtár vezetősége, pedig ez nagyban segíthetné a meghozott döntések gyors és hatékony végrehajtását.

A munka megítélése

A webgazdák 80 százaléka részben vagy teljes mértékben elégedett szerepével és betöltött pozíciójával.

Megelégedettség

Legtöbben a munka kreativitást igénylő és úttörő jellegéből (35%), a megszerzhető és alkalmazható új ismeretekből (32%) adódó jó érzéseikről számoltak be. További 29 százalék élvezzi a mun-

kör hasznosságából eredő tudatot, valamint a másokkal való együttműködés lehetőségét. A kérdőívek tanúsága szerint a webgazdák kedvenc projektjei tartalmi szempontból valójában a hagyományos könyvtáros feladatok (katalógus- és információszerzés, tájékoztató szolgálat stb.) megvalósításai internetes környezetben. A válaszadók 27 százaléka legszívesebben egy már meglévő weboldal átalakításával és átszervezésével foglalkozik, s csak 6 százalékuk szeret új oldalakat létrehozni. Ugyancsak preferált tevékenységnek minősül a weblapú katalógusok kialakítása, valamint online gyűjtemények összeállítása.

Elégedetlenség

A vizsgálat kiterjedt a webgazda munkakör legkevésbé vonzó aspektusainak feltérképezésére is. Többen csak az általuk legkevésbé kedvelt projekteken keresztül utaltak a szakmával kapcsolatos általános negatívumokra. A megkérdezettek csaknem 20 százaléka szenved a munka „politikus” jellegétől, vagyis a mindenkinek való megfelelés kényszerétől. A megkérdezettek egyike „hatalom nélküli felelősségként” jellemezte munkáját. A webgazdák egyéb könyvtáron belüli feladataik miatt állandóan túl vannak terhelve, így nem meglepő, ha hasonló mértékben frusztrálja őket az egy-egy érdekesebb weboldalon szabadon eltölthető idő rövidege, valamint az egyes projektek határidőre történő teljesítésének kényszere is. A többséget rosszul érinti a projekten kívüli könyvtáros kollégák lelkesedésének és a helybeli technikai támogatásnak a hiánya. Mindebből újfent kiolvasható a könyvtárak hozzáállása, miszerint manapság minden könyvtár fontosnak tartja az interneten való megjelenését, azonban ennek személyi és technikai kívánalmait nem hajlandó tudomásul venni. Jó szoftverekkel és több ember alkalmazásával megkímélhetnék webgazdáikat a „favágó” munkáktól, mint például az ugrópontok ellenőrzése, vagy meglévő szövegek manuális HTML formázása, ezáltal biztosítva időt önképzésükre, gazdaságosabb módszerek kidolgozására, technikai fejlesztésekre. Érdemes megemlíteni, hogy ezzel együtt a megkérdezettek 17 százaléka állította, hogy a munkájával járó összes feladatát egyformán szereti.

Könyvtárosok szerepe a webfejlesztésben

A válaszadók kivétel nélkül egyetértettek azzal, hogy könyvtárosok is vegyenek részt weboldalak

kialakításában, de annak mértékéről és technikai vonzatainak mélységeit illetően eltérő vélemények születtek. A legtöbben úgy tartják, hogy a hagyományos könyvtáros szerepet kell áthelyezni az internet területére. Ezen elsősorban a weboldalak információinak strukturálását, megjelenítését értik, hiszen mint egyikük fogalmazott, ugyan „ki más is lehetne alkalmasabb nagy mennyiségű információ áttekinthető formában történő kezelésére, mint a könyvtárosok”. Csaknem ugyanennyien a tartalmi építésben és állományfejlesztésben, speciálisan elektronikus források kiválasztásában határozzák meg kollégáik feladatát. A többség szerint a könyvtárosoknak részt kellene venniük a technikai fejlesztésekben is, egyesek szerint pedig minden könyvtárosnak képesnek kellene lennie weblapok szerkesztésére. Szelídebb vélekedések szerint a könyvtárosoknak elég alapszinten érteniük az internethez, s elsősorban a tartalmi és megjelenítési kérdésekben kell vezető szerepet játszaniuk. A könyvtárosok feladata lenne annak meghatározása, hogyan lehetne a legkreatívabban felhasználni a rendelkezésre álló technikát.

Javaslatok

A kérdőívek kiértékelése után a könyvtár–internet viszonylatában a következő észrevételek fogalmazódtak meg:

- A könyvtáraknak anyagi és személyi áldozatokat kell hozniuk weboldalaik megfelelő karbantartása érdekében. Nem elég megvásárolniuk a legmodernebb szoftvereket, ezzel egyidejűleg webgazdáik számára időt és pénzt kell biztosítaniuk ezek megismeréséhez, a technikai fejlesztések és irányzatok áttekintéséhez, a szakterület érintő konferenciákon való részvételhez.
- Fel kell kérni a könyvtári rendszergazdákat, hogy az internet alapjait és lehetőségeit ismertessék meg a könyvtár valamennyi dolgozójával. Alapvetően kell megváltoztatni a könyvtárosok szemléletét, hogy az internetet a már meglévő könyvtári szolgáltatások kiterjesztéseként fogják fel.
- Nem elég elindítani egy-egy projektet, hanem ezek karbantartásáról is gondoskodni kell.
- A kisebb, szakmai alapokkal és gyakorlattal rendelkező személyekből álló munkacsoportok jobb hatásokkal dolgozhatnak, mint a nagyméretű, gyakran csupán „lelkes” tagokból álló webbizottságok. A gyorsabb döntési mechanizmus érdekében a munkacsoportokban mindig legyen tartalmi és anyagi döntési joggal felhatalmazott személy is. A vállalt projektek legyenek precízen megtervezettek.

- A könyvtárosképzés vállalja a weblapszerkesztés alapjainak oktatását, legalább olyan szinten, hogy a végzett könyvtárosok képesek legyenek a programozókkal együtt új alkalmazások kifejlesztésére. Mivel az alapképzésben erre nincs hely, ezt posztgraduális képzés keretében kellene megoldani.

TAYLOR, Mary K.: *Library webmasters: satisfactions, dissatisfactions, and expectations.* = *Information Technology and Libraries*, 19. köt. 3. sz. 2000. p. 116–124./

(Lengyel Monika)

A hivatkozások összekapcsolása a CrossRef segítségével

A szakmai értékelésen megfelelt (peer-reviewed) cikkeket közlő tudományos folyóiratok online elérhetővé válását számos új jelenség kíséri, mint pl. a színes nyomtatás, a videó és a nagy adatállományok használata. Ugyanakkor ezek nagy része inkább kiegészítésnek számít, mint a folyóiratcikk lényeges részének. Valóban lényeges új elem a hivatkozásokhoz vezető ugrópontok (linkek) megteremtése. Ezekben a folyóiratcikkekben a hivatkozások az olvasó számára fontos információforrást jelentenek. A tudományos kutatók rendkívül nagyra értékelik azt a képességet, hogy követni tudják a hivatkozásokat, és az ugrópontok felhasználásával néhány kattintással eljutnak az idézett cikkhez.

A World Wide Webben a hivatkozások és az idézett cikk teljes szövege között a kapcsolatokat a szétosztott kiadókon és az aggregátorokon keresztül kell megteremteni. A kapcsolatok általában vagy egy intézményi rendszer keretében épültek, mint pl. a HighWire Press rendszer a Stanford Egyetemen, vagy tematikusan nagyon szűk csoportot képező folyóiratok között, mint pl. a NASA asztrofizikai adatrendszere, vagy intézetek közötti kétoldalú egyezmények keretében, amelyre példaként az Institute of Scientific Information (mint másodlagos kiadványok előállítója) és az Academic Press (elsődleges kiadó) IDEAL rendszere közötti együttműködés szolgál.

A CrossRef rendszer kifejlesztésében 1999-ben két esemény játszott döntő szerepet: az egyik egy rendezvénysorozat összefoglalójaként megjelent írás, a másik a DOI-X projekt. A digitális azonosítóra (*Digital Object Identifier = DOI*) épülő projekt annak az első gyakorlati megvalósítása volt, hogyan lehet a digitális azonosítók és a szabványos metaadatok használatával egy hatékony, széles alapokra épülő kapcsolatrendszert létrehozni. Mindkét kezdeményezés rámutatott arra, hogy bármely hivatkozási rendszerben a kulcsszerepet

az állandó azonosítók, az azonosítókhoz tartozó szabványos metaadatok, az azonosítóknak a metaadatok alapján történő keresési módszere, és az azonosítókat az aktuális tartalomhoz kapcsoló módszer játsszák. A digitális azonosítók rendszere tartalmazza az állandó azonosítók kijelölési módszerét a folyóiratcikkekhez, és az azonosítóknak a folyóiratcikkhez történő eljuttatásának módszerét az URL-en keresztül, de hiányzik belőle a szabványos metaadatok gyűjtési módszere, és az azonosítók keresési módszere. Ez utóbbiakat oldja meg a CrossRef.

A rendszer a PILA (*Publishers International Linking Association*), a világ vezető tudományos, műszaki és orvostudományi kiadói által alapított független, nem profitorientált társaság egymás összekapcsolására. 2000 végéig a szervezetben több mint negyven kiadó vett részt, az adatbázisban lévő cikkek száma meghaladta a kétmilliót (több mint 3100 folyóirat anyaga). A fejlesztés egyik útja az enciklopédiák, szöveggönyvek, konferenci anyagok és egyéb releváns irodalom feldolgozása lesz.

A CrossRef úgy működik, mint egy digitális kapcsolótábla: nem teljes szövegeket tartalmaz, hanem a digitális azonosítókra keresztül épül, amelyeket a kiadó ad meg a cikk metaadatai között. Ha a kutató egy ugrópontra kattint (amelynek formáját a kiadó határozza meg, lehet pl. CrossRef gomb vagy „Cikk” feliratú html-ben), a kiadó honlapjának arra a képernyőjére kerül, ahol az idézett cikk teljes bibliográfiai leírását találja, és a sok esetben a kivonatát is. Az olvasó ezután az adott helyzetnek megfelelően jut el a teljes cikkhez: előfizetett folyóirat esetén közvetlenül a cikket kapja, míg egyéb esetben az előfizetésre, a dokumentumrendelésre vagy a megtekintés szerinti fizetésre vonatkozó tájékoztatást.